

שלום-עליכם

דרייפוס אין כתרילעווקע

איך ווייס ניט, אויב די מעשה פֿון דרייפוסן האָט נאָך ערגעץ אָנגעמאַכט אַזאַ רעש, ווי אין כתרילעווקע.

אין פֿאַריז, זאָגט מען, האָט דאָס אויך געקאָכט, ווי אין אַ קעסל. גאַזעטן האָבן געשריבן, גענעראַלן האָבן זיך געשאָסן, און ווייסע-חברהניקעס זענען אַרומגעלאָפֿן איבער די גאַסן, ווי משוגעים, געוואָרפֿן היטלען און געאַרבעט מעשים. דער האָט געשריגן: "וויו דרייפֿוס!" און דער האָט געשריגן: "וויו עסטערהאַזי!" און יידן האָט מען דערווייל געשמירט, געמאַכט מיט דער בלאָטע, ווי געוויינטלעך ... נאָר אַזוי פֿיל עגמת-נפֿש מיט אַזוי פֿיל יסורים און בזיונות, ווי כתרילעווקע האָט דערפֿון געהאַט – דאָס וועט פֿאַריז ניט האָבן ביז משיח וועט קומען.

פֿון וואַנען איז מען אין כתרילעווקע געוואָר געוואָרן פֿון דרייפֿוסן – דאָס זאָלט איר ניט פֿרעגן. וואָרעם למאַי ווייסט מען דאָרטן פֿון דער מלחמה, וואָס די ענגלענדער האָבן געפֿירט מיט די בוירן? פֿון וואַנען ווייסן זיי וואָס אין קיטיי טוט זיך? וואָס פֿאַר אַ מחותן איז כתרילעווקע מיט קיטיי? די גרויסע מסחרים, וואָס זיי פֿירן מיט דער וועלט? טיי באַקומען זיי פֿון וויסאַצקין פֿון מאַסקווע, און דאָס געלע זומערשטאַף, וואָס מען רופֿט דאָס "טשע-שון-טשאַ", טראָגט מען נישט אין כתרילעווקע. נישט פֿאַר זייער בייטל. דאַנקען גאָט, אַז מען קען טראָגן זומער אַ נאַקידקע כאָטש פֿון פֿאַרוסינע! אַניט, האָט מען אַ ברירה גיין אַזוי, דאָס הייסט, מחילה, אין תחתונים און פֿון אויבן אַ ציצענעם אַרבע-כנפֿות, און מע שוויצט פֿון דעסט וועגן גאַנץ געשמאַק, אַבי ס'איז נאָר אַ הייסן זומער.

בלייבט דאָך אַלץ די אייגענע קשיא: פֿון וואַנען האָט פֿאַרט כתרילעווקע אָנגעשמעקט די מעשה פֿון דרייפֿוסן?

פֿון זײַדלען.

זײַדל ר' שעהס איז דער איינציקער אין שטאָט וואָס שרײַבט אויס דעם צפֿידה און אַלע נײַעס, וואָס טוט זיך אָפּ אויף דער וועלט, ווערט מען געוואָר פֿון אים, דאָס הייסט, ניט פֿון אים, נאָר דורך אים. ער לײענט זײ, און זײ פֿאַרטייטשן: ער דערציילט, און זײ לערנען דעם פּשט: ער זאָגט וואָס סע שטייט, און זײ דרינגען אָפֿט פֿאַרקערט, וואָרעם זײ פֿאַרשטייען בעסער.

ויהי היום, איז געקומען זײַדל ר' שײעס אין בית-מדרש אַרײַן און דערציילט אַ מעשה, אַז אין פֿאַריז האָט מען געמישפט אַ ייִדישן קאַפיטאַן, אײנער אַ דרײַפֿוס, דערפֿאַר, וואָס ער האָט אַרויסגעגעבן נײטיקע פֿאַפירן פֿון דער מלוכה. איז דאָס אין אײַן אויער אַרײַן, פֿונעם אַנדערן אַרויס. אײנער האָט זיך אַ זאָג געטאַן פֿאַרבייגייענדיק:

וואָס טוט ניט אַ ייִד צוליב פּרנסה?

דער אַנדערער האָט געהאַט אַ נקמה:

אַ מצווה! לאַז אַ ייִדעלע ניט קריכן אויבן אָן און זיך ניט מיטן צווישן קיסרים!

שפעטער, אַז זײַדל איז געקומען און האָט דערציילט אַ נײע מעשה, אַז די גאַנצע געשיכטע איז גאָר געווען אַ בילבול, אַז דער ייִדישער קאַפיטאַן, דער דרײַפֿוס, וואָס מע האָט אים פֿאַרשיקט, איז גאָט די נשמה שולדיק, ס'איז גאָר אַ גאַנצע אינטריגע פֿון עטלעכע גענעראַלן, וואָס האָבן זיך עפּעס צעאַמפּערט – דעמאָלט האָט זיך שוין דאָס שטעטל אַ ביסל פֿאַראינטערעסירט, און דרײַפֿוס איז געוואָרן אַ כּתּרילעווקער. וווּ צוויי איז ער געווען אַ דריטער.

– געהערט?

– געהערט.

– פֿאַרשיקט אויף אײביק.

– "וועטשני פאסעלעניע".

– אומזיסט-אומנישט!

– א בילבול!

נאך שפעטער, אז זיידל איז געקומען און האָט דערציילט אז ס'איז גאָר אַ סבֿרא, אַז דער מישפט זאָל נאָך אַ מאָל געמישפט ווערן, אַז עס האָבן זיך געפֿונען גוטע מענטשן אַזעלכע, וואָס נעמען זיך אונטער באַווייזן דער וועלט, אַז ס'איז גאָר געווען אַ טעות די גאַנצע מעשה, – האָט כתֿרילעווקע אָנגעהויבן זיך וויגן גאָר אויף אַן אַנדער אויפֿן. ערשטנס, איז דאָך דרייפֿוס "אונדזערער"; און, צווייטנס, ווי קומט דאָס, אַז דאָרטן אין פֿאַריז זאָל פֿאַרקומען אַזאַ פֿאַסקודנע מעשה? פֿע, עפעס זייער ניט שיין פֿאַר די "פֿראַנצעהויזנדיקע" ... עס איז אַוועקגעגאַנגען אַ שפֿאַרעניש און אַ וועטעניש: דער האָט געזאָגט, אַז דער משפט וועט נאָך אַ מאָל געמישפט ווערן, און דער האָט געדרונגען אַז ניין: אין אַחר מעשה בית-דין כלום – אַפֿגעמישפט איז פֿאַרפֿאַלן ...

וואָס ווייטער-ווייטער האָט מען אויפֿגעהערט צו וואַרטן ביז זיידל וועט זיך אַ מאָל אויסקראַצן צו קומען אין בית-מדרש אַריין דערציילן נייעס פֿונעם קאַפיטאַן דרייפֿוס; מע האָט אָנגעהויבן גיין צו אים אַהיים. מע האָט נישט געהאַט מער קיין געדולד גיין צו אים אַהיים, און מע האָט אָנגעהויבן גיין מיט אים גלייך אויף דער פֿאַסט אָפֿנעמען דאָס בלאַט, און דאָרטן טאַקע דאָס איבערלייענען נאָך אַ מאָל און נאָך אַ מאָל, שרייען, פֿילדערן, שפֿאַרן זיך און רעדן אַלע אין איינעם, ווי געוויינטלעך. ניט איין מאָל האָט זיי דער אָדון דער פֿאַסטמייסטער געגעבן אַנצוהערענישן, זייער איידל אַפֿילו, אַז אַ פֿאַסט איז ניט קיין שול, להבדיל:

טוט נע זשידיווסקאָ שקאַלאַ, זשידי פֿאַרחאַטיע, טוט נע קאַהאַל שאַכערמאַכערי! ...

זיי האָבן אים אָבער געהערט, ווי המן דעם גראַגער: ער האָט זיי געזידלט, און זיי האָבן געלייענט דעם צפֿידה און גערעדט פֿון דרייפֿוסן.

און נישט נאָר פֿון דרייפֿוסן אַליין האָט מען גערעדט אין
כתרילעווקע. עס איז צוגעקומען אַלע מאָל אַ פֿרישער פֿאַרשוין:
פֿריער "עסטערהאַזי", נאָך דעם "פיקערט", נאָך דעם גענעראַל
"מערסי", "פעלי", "גאַנזי", און דערביי איז געזאַגט געוואָרן אַ
המצאה, אַז ביי די "פֿראַנצעהויזנדיקע", ווי באַלד אַ נאָמען פֿון אַ
גענעראַל, אַזוי מוז זיך אויסלאָזן מיט אַ "אי". האָט איינער
געפֿרעגט אַ ווידעראַנאַנד:

– נו, און מיט בודעפֿערען וואָס וועסטו טון?

– הערסטו? האָט ער טאַקע געהאַט אַ מפּלה.

– כּן יאַבֿדו!

צוויי פֿאַרשויןען זענען געווען אין כּתרילעווקע, וואָס די גאַנצע
שטאָט האָט זיי ליב געקריגן, אויסגעגאַנגען נאָך זייערע טריט.
דאָס זענען געווען "עמיל זאַל" און "לאַמבאַרי". פֿאַר "עמיל
זאַלען" וואָלט זיך יעדער איינציקער מַפֿקיר געווען. אַ ווערטעלע
אויסצורעדן – "עמיל זאַל"! אַז עמיל זאַל וואָלט קומען, למשל,
קיין כּתרילעווקע, וואָלט די גאַנצע שטאָט אים אַרויסגעקומען
אַקעגן מיט אַ ברוך-הבא, אויף די הענד וואָלט מען אים געטראָגן.

וואָס זאַגט איר אויף זיינע בריוולעך?

פּערל! דימענטן! באַרליאַנטן!

אויך פֿון "לאַמבאַרין" האָט מען געהאַלטן אַן עולם ומלואו. דער
עולם האָט געקוועלט, נתפעל געוואָרן און געלעקט די פֿינגער פֿון
זיינע דרשות. כאַטש האָרכן האָט אים אין כּתרילעווקע קיינער
נישט געהאַרכט, נאָר מע האָט פֿאַרשטאַנען מיטן שכל, אַז ער
באַדאַרפֿט קאַנען רעדן.

איך ווייס נישט, אויב דרייפֿוסעס משפּחה אין פֿאַריז האָבן אַזוי
אַרויסגעקוקט אויף דרייפֿוסן, ער זאַל קומען פֿונעם שיינעם
אינדזל, ווי עס האָבן אַרויסגעקוקט דערויף די כּתרילעווקער יידן.
מע קאָן זאָגן, אַז זיי זענען געפֿאַרן גלייך מיט דרייפֿוסן אַזש פֿון
דאָרטן אויפֿן ים, ממש געפֿילט ווי זיי שווימען: אָט-אַט הייבט זיך
אויף אַ שטורעמוינד און געשמייסט דעם ים אויף אַלע זייטן, די

כוואליעס פליושקען און וואַרפֿן דאָס שיף, ווי אַ שפענדל, אַרויף
און אַראָפּ, אַרויף און אַראָפּ.

– רבוננו של עולם! – האָבן זיי מתפלל געווען ביי זיך אין האַרצן.
– זאָלסט אים כאָטש ברענגען בשלום אַהין, וווּ דער משפט
באַדאַרף זיין! זאָלסט כאָטש עפֿענען די אויגן פֿון די ריכטער און
קלאָר מאַכן זייערע מוחות, זיי זאָלן געפֿינען דעם שולדיקן, און די
גאַנצע וועלט זאָל אַרויסזען אונדזער גערעכטיקייט, אָמן סלה! ...

דעם טאָג, וואָס ס'איז אָנגעקומען די גוטע בשורה, אַז דרייפֿוס
איז שוין דאָ, איז אין פֿתּרילעווקע געווען אַ יום-טובֿ. זיי זאָלן זיך
נישט שעמען, וואָלטן זיי פֿאַרשלאָסן די קלייטן.

– געהערט?

– אַ דאַנק השּׁם יתּברך!

– כ'וואָלט אַ בעלן געווען זען, ווי אַזוי איז געווען דאָס ערשטע
באַגעגעניש מיטן ווייב?

– און איך וואָלט אַ בעלן געווען אָנקוקן בשעת-מעשה די
קינדערלעך, אַז מע האָט זיי געזאָגט: דער טאַטע איז געקומען.

ווייבער, וואָס זענען בשעת-מעשה געזעסן, האָבן באַהאַלטן די
פּנימער אין די פֿאַרטעכער, פֿלומרשט געשנייצט די נעזער, מע
זאָל נישט זען, אַז זיי וויינען. ווי פֿתּרילעווקע איז אַן אָרעם
שטעטל, וואָלט יעדער אָפּגעריסן דאָס לעצטע פֿונעם לעצטן און
וואָלט זיך דורכגעפֿאַרן אַהין, אַ קוק טון כאָטש פֿון דער ווייטנס.

אַז דער משפט האָט זיך אָנגעהויבן, איז געוואָרן אַ קאַכעניש, גאָט
זאָל שומר-ומציל זיין. נישט נאָר דאָס בלאָט זיידלס האָט מען
צעריסן אויף שטיקלעך. מע האָט זיך געוואָרן מיטן עסן, מען איז
ניט געשלאָפֿן קיין נעכט. מע וואָלט שוין גערן דערלעבן מאָרגן,
מאָרגן – איבער מאָרגן, און אַזוי אַלע טאָג.

מיט אַ מאָל איז געוואָרן אַ מהומה אין שטאָט, אַ טומל, אַ געשריי,
אַ געפּילדער, – חושך! חושך! דאָס איז געווען דעמאָלט, ווען מע

האַט געשאָסן אויף אַדוואָקאַט לאַמבאַרי. די כתרילעווקער האָבן
איינגעלייגט די וועלט.

– פֿאַר וואָס? פֿאַר ווען? אַזאַ רציחה! אומזיסט-אומנישט! ערגער
ווי אין סדום!

דער דאָזיקער שאָס האָט זיי דעם קאַפּ אַראָפּגענומען. די דאָזיקע
קויל האָט זיי געטראָפֿן גלייך אין האַרצן אַריין. גלייך ווי ער האָט
געשאָסן אויף כתרילעווקע.

– רבוננו של עולם! – האָבן זיי מתפלל געווען ביי זיך אין האַרצן.
– באַווייז דייע ווונדער, דו קאָנסט דאָך, אַז דו ווילסט, טו אַ נס,
לאַמבאַרי זאָל כאַטש בלייבן לעבן.

און גאָט ברוך-הוא האָט אַ נס געטאָן, ער איז געבליבן לעבן.

*

אַז ס'איז געקומען צום לעצטן טאָג פֿונעם משפט, האָט דאָס מיט
די כתרילעווקער געוואָרפֿן ווי אַ קדחת. זיי וואָלטן אַ בעלן געווען
אַנטשלאָפֿן ווערן אויף אַ גאַנץ מעת-לעת און אויפֿכאַפֿן זיך
דעמאָלט, ווען דרייפֿוס וועט, אַם-ירצה-השם, שוין זיין פֿריי. נאָר,
ווי אויף צו להכעיס, האָט זיך ביי קיינעם דאָס אויג נישט געקאָנט
צומאַכן. מע האָט זיך יענע נאַכט געקאַטשעט פֿון איין זייט אויף
דער אַנדערער, מלחמה געהאַלטן מיט די וואַנצן און
אַרויסגעקוקט, עס זאָל שוין ווערן טאָג.

אַז ס'איז געוואָרן טאָג, איז מען אַוועק אויף דער פֿאַסט. די פֿאַסט
איז געווען פֿאַרשלאָסן און דער טויער אויך. ביסלעכווייז האָט זיך
דער עולם אָנגעהויבן צונויפֿקלייבן אַרום דער פֿאַסט, און ס'איז
געוואָרן פֿאַרפֿלייצט די גאַס. ייִדן זענען אַרומגעגאַנגען הין און
צוריק, געגענעצט, געצויגן זיך, געדרייט די פאה און געזונגן
שטילערהייט פֿון הלל.

אַז יאַרעמע דער סטראָזש האָט געעפֿנט דאָס טויער, האָבן ייִדן אַ
לאַז געטאָן זיך אַלע מיט אַ מאָל. איז יאַרעמע געוואָרן אָנגעצונדן,
באַוויזן, אַז דאָ איז ער בעל-הבית, און האָט זיך צעלאָזט אויף זיי

און, מחילה, זיי אַרויסגעטריבן מיט בזיונות פֿון דער פּאַסט אין דרויסן אַרויס, און דאָרטן האָבן זיי געוואָרט אויף זיידלען, אַזוי לאַנג, ביז זיי האָבן זיך פֿאַרט דערוואָרט. און אַז זיידל האָט אָפּגענומען דאָס בלאַט און האָט זיי איבערגעלייענט דעם שיינעם פּסק פֿון דרייפֿוסן, איז געוואָרן אַ געשריי, אַ ליאַרעם – הימל עפֿן זיך! דער געשריי איז געווען ניט אויף די גענעראַלן, וואָס האָבן געשוואָרן פֿאַלש, נישט אויף די "פֿראַנצעהויזנדיקע", וואָס האָבן זיך אַזוי ניט שיינ אויסגעפֿיינט, – ניין! דער געשריי איז געווען אויף זיידלען.

– סע קאָן ניט זיין! – האָט כתּרילעווקע געשריגן אין איין קול. – סע קאָן ניט זיין אין דער וועלט אַזאַ משפּט! הימל און ערד האָבן געשוואָרן, אַז דער אמת מוז אַרויף, ווי בויםל אויפֿן וואַסער. וואָס וועסטו אונדז דערציילן מעשיות?

– בהמות! שרייט נעבעך זיידל מיט אַלע כּוחות און שטופּט זיי דאָס בלאַט גלייך אין פנים אַריין. – נאַט זעט וואָס סע שטייט אין בלאַט!

– בלאַט-שמאַט! – שרייט כתּרילעווקע. – און אַז דו וועסט זיך שטעלן אָט דאָ מיט איין פֿוס אויפֿן הימל און מיטן אַנדערן אויף דער ערד – וועלן מיר דיר גלייבן? ס'איז אַ זאַך, וואָס עס קאָן ניט זיין! עס קאָן ניט זיין! עס קאָן ניט זיין!

אַ סימן – ווער איז געווען גערעכט ...?